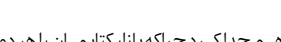

گفت و گو با **علی اصغر سید آبادی**، نویسنده و پژوهشگر ادبی

جایگاه ادبیات کودک را به کارکرد آموزشی تقلیل ندهیم

مریم شهبازی خبرنگار

علی اصغر سید آبادی از آن دست آدم‌هایی نیست که فعالیت‌های کاری‌اش به حوزه خاصی محدود شود، آن قدر که خودش هم می‌گوید: «من یک بیش‌فعال فرهنگی هستم که البته این خوب نیست و دردسرهایی دارد.» از سال‌ها نویسنده‌گی و شاعری برای کودکان و نوجوانان گرفته تا تحقیق و پژوهش در عرصه ادبیات و حتی مسئولیت‌های دولتی. سابقه زیادی هم در فعالیت‌های مطبوعاتی از جمله؛ دبیر فرهنگی روزنامه‌های مختلف و همچنین سردبیری «پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان» دارد و با مؤسسات نشر مختلفی هم همکاری داشته است. اما عمده‌ترین کاری را که نامش به آن گره خورده می‌توان طرح‌ریزی و اجرایی کردن برنامه‌های «انتخاب و معرفی پایتخت کتاب ایران»، «جشنواره «جشنواره تقدیر از مروجان کتابخوانی» دانست که ترویج کتابخوانی در کشورمان، آن هم به شکلی سراسری را رقم زده اند. نویسنده‌ای که آثارش تا به امروز در کنار کسب جوایز داخلی، هزار چندی در آن سوی مرزها هم معرفی و منتشر شده‌اند و به فهرست آثار برگزیده کتابخانه‌هایی همچون مونیخ هم راه یافته‌اند. سیدآبادی نوروز سال جاری، هم‌زمان با ماه‌های ابتدایی شیوع پاندمی کرونا دست به انتشار رایگان داستان آموزشی «هانا قهرمان ما» در شبکه‌های مجازی زد، کتابی که در مدت کوتاهی با همراهی داوطلبانه جمعی از مترجمان سراسر جهان به زبان‌های مختلفی ترجمه شد. به نازگی خبر راهیابی این کتاب به مدارس کشور کراسی منتشر شده؛ به همین بهانه گفت‌وگوی ما را با این نویسنده، پژوهشگر و فعال فرهنگی درباره وضعیت امروز ادبیات کودک و نوجوان می‌خوانید.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

■ البته جلب‌توجه نویسندگان به موضوعات زیست-محیطی تحت تأثیر برپایی جوایز نظیر مهرگان ادب بوده!

فقط بحث جوایز نبوده، جلب توجه اهالی کتاب به موضوعات مختلف تا حد زیادی هم نشأت گرفته از روندهای جهانی است که ادبیات کودک و نوجوانمان از آن غافل نبوده. همان‌طور که اشاره کردید ادبیات این گروه سنی در کشورمان در ابتدا به شکلی افراطی آموزشی بوده، آن هم در راستای ابرازی برای ادامه تسلط والدین به فرزندان. حتی نهادهای بزرگسالی، دولت و زیرمجموعه‌های آن همچون آموزش و نهادهای اجتماعی مهم خانواده از گذشته به دنبال سلطه بر بچه‌ها و شبیه کردن آنها به خودشان بوده‌اند. در گذشته ادبیات کودک، به‌نوعی ابزاری برای همان سلطه بوده، هر چند که از دورهای به بعد جریان‌ها و گرایش‌هایی مختلفی به آن راه پیدا کردند.

■ تحت تأثیر تغییراتی که از اواخر دهه شصت شروع شد؟

در دهه شصت، همچنان ادامه همان نگاه ایدئولوژی زده دهه‌های قبل را شاهد بودیم؛

موفقیت طرح‌های ترویج کتابخوانی در مردمی بودن آنهاست

کاری را که با همراهی برخی دوستان در راستای ترویج کتابخوانی در سطح کشور شروع کردیم چندان نمی‌توان فردی دانست چراکه برخوردار از حمایت دولتی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شد. البته مقصود حمایت مالی نیست، نکته جالب این که برخی از این آدم‌ها قبل از آن که با پروژه‌های ترویج کتابخوانی را شروع کنیم در این زمینه کاری می‌کردند منتهی فعالیت‌های آنان از این طریق شکلی شبکه‌ای پیدا کرد. اینها به تعامل با یکدیگر نشستند و حتی اهداف مشترک بی‌ریزی و دنبال کردند. بخش مهمی از موفقیت این کار را می‌توان در مردمی بودن طرح‌ها دانست، به این معنا که ما با کاری دولتی رویه‌رو نیستیم؛ تنها وظیفه دولت در این بین تسهیلگری و پشتیبانی از امور بود و تصدی امور با خود مروجان بوده و هست. شاید باورتان نشود اما در خلال فعالیت‌های ترویجی کتابخوانی که

برخی از آنها اشاره شد آنقدر در ساخت جهان و آینده بهتر اثرگذار هستند که نمی‌دانم چرا همچنان به نگاه‌های سنتی درخصوص کارکرد ادبیات کودک اصرار می‌شود.

■ اما خود شما کتاب «هانا قهرمان ما» را همان ابتدای شیوع کرونا و با هدف آموزشی نوشتید که نه فقط در ایران، بلکه در کشورهای دیگر با استقبال روبه‌رو شد!

بله، خود من هم بنا بر ضرورت هزار گاهی کار آموزشی از طریق ادبیات انجام داده‌ام، به‌تبع شرایطی که کرونا سبب شده با خودم گفت‌م در این زمان حداقلی چه‌کار مفیدی از عهده‌ام برمی‌آید که در نتیجه‌اش «هانا قهرمان ما» را نوشتم. با این حال تأکید می‌کنم اگر جایگاه ادبیات کودک را به کارکرد آموزشی تقلیل بدهیم، جواهر ذاتی‌اش را به حلی تبدیل کرده‌ایم.

■ در خلال نقدهایی که این مدت مطرح شد اغلب از قدرتی گفتند که ادبیات از آن برخوردار است اما مورد نقد گفتت‌های این عرصه قرار گرفته! بحث تقلیل جایگاه آن در میان نبوده!

اگر بحث کمک گرفتن از قدرت ادبیات در میان باشد با برنامه‌ریزی می‌توان افرادی که علاقه‌مند خلق داستان‌هایی با محورهای مورد نیاز امروزمان هستند؛ از جمله محیط

زیست و حتی آموزش‌های لازم در مواجهه با

بیماری‌های واگیردار را به این کار تشویق کرد. هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم. ■ البته جلب‌توجه نویسندگان به موضوعات زیست-محیطی تحت تأثیر برپایی جوایز نظیر مهرگان ادب بوده! فقط بحث جوایز نبوده، جلب توجه اهالی کتاب به موضوعات مختلف تا حد زیادی هم نشأت گرفته از روندهای جهانی است که ادبیات کودک و نوجوانمان از آن غافل نبوده. همان‌طور که اشاره کردید ادبیات این گروه سنی در کشورمان در ابتدا به شکلی افراطی آموزشی بوده، آن هم در راستای ابرازی برای ادامه تسلط والدین به فرزندان. حتی نهادهای بزرگسالی، دولت و زیرمجموعه‌های آن همچون آموزش و نهادهای اجتماعی مهم خانواده از گذشته به دنبال سلطه بر بچه‌ها و شبیه کردن آنها به خودشان بوده‌اند. در گذشته ادبیات کودک، به‌نوعی ابزاری برای همان سلطه بوده، هر چند که از دورهای به بعد جریان‌ها و گرایش‌هایی مختلفی به آن راه پیدا کردند.

■ تحت تأثیر تغییراتی که از اواخر دهه شصت شروع شد؟

در دهه شصت، همچنان ادامه همان نگاه ایدئولوژی زده دهه‌های قبل را شاهد بودیم؛

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

زیست و حتی آموزش‌های لازم در مواجهه با

بیماری‌های واگیردار را به این کار تشویق کرد. هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم. ■ البته جلب‌توجه نویسندگان به موضوعات زیست-محیطی تحت تأثیر برپایی جوایز نظیر مهرگان ادب بوده! فقط بحث جوایز نبوده، جلب توجه اهالی کتاب به موضوعات مختلف تا حد زیادی هم نشأت گرفته از روندهای جهانی است که ادبیات کودک و نوجوانمان از آن غافل نبوده. همان‌طور که اشاره کردید ادبیات این گروه سنی در کشورمان در ابتدا به شکلی افراطی آموزشی بوده، آن هم در راستای ابرازی برای ادامه تسلط والدین به فرزندان. حتی نهادهای بزرگسالی، دولت و زیرمجموعه‌های آن همچون آموزش و نهادهای اجتماعی مهم خانواده از گذشته به دنبال سلطه بر بچه‌ها و شبیه کردن آنها به خودشان بوده‌اند. در گذشته ادبیات کودک، به‌نوعی ابزاری برای همان سلطه بوده، هر چند که از دورهای به بعد جریان‌ها و گرایش‌هایی مختلفی به آن راه پیدا کردند.

■ تحت تأثیر تغییراتی که از اواخر دهه شصت شروع شد؟

در دهه شصت، همچنان ادامه همان نگاه ایدئولوژی زده دهه‌های قبل را شاهد بودیم؛

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

از هم جدا کرد چرا که بازار کتابمان را هر دو اینها تشکیل می‌دهند. برعکس گفته‌های اخیر هر چند که برخلاف گلابه‌ها، آثاری از این دست در بازار کتابمان کم نیستند. در همین حوزه محیط زیست، طی سال‌های اخیر شاهد خلق آثار متعددی بوده‌ایم.

باهم سنجیده شوند. نقد بی‌توجهی به زندگی امروز و تحولاتی که پشت سر گذاشته‌ایم به آثار نویسندگان بزرگسال امروز هم هست. در این بین نویسندگان زن جایگاه متفاوت‌تری دارند؛ فراموش نکنیم اگر زنان نویسنده به مسائل امروز توجه نشان داده‌اند از باب تلاش برای انعکاس مشکلات مردودشان بوده است. آثار آنان بیش از آن که در بردارنده انعکاسی از مسائل مهم کشور باشد، تنها شامل دغدغه‌های مهم زنان است.

■ چه اتفاقی رخ داده که ادبیات کودک و نوجوان در عرصه جهانی به موفقیت‌های بیشتری در مقایسه با ادبیات بزرگسال دست یافته؟

مهم‌ترین دلیل را باید در این دانست که ادبیات کودک و نوجوان برخلاف ادبیات بزرگسال توانسته از سیاست دوری کند و گرفتار آن نشده است. متأسفانه ما هنوز معامله‌های جهانی کپی‌رایت را نپذیرفته‌ایم و به همین دلیل از گفت‌وگوی جهانی ادبیات حذف‌شده‌ایم. از امکان برقراری تعامل با نویسندگان نقاط دیگر جهان برخوردار نیستیم؛ در بحث‌های جهانی ادبیات حضور نداریم و اگر می‌بینیم که هزار گاهی ناشی خارجی به سراغ اثر نویسنده‌ای ایرانی می‌رود این را به‌مثابه لطف یا انجام کاری عجیب در نظر می‌گیرد. امروز اغلب کشورهایی که از نظر غنای ادبی جایگاه ما را ندارند وارد این گفت‌وگوی جهانی شده‌اند و فرصتی برای دیده شدن یافته‌اند.

■ با این حال ادبیات کودک و نوجوانمان تا حدی حتی از این موانع هم عبور کرده!

این مشکلات شامل ادبیات کودک و نوجوان هم می‌شود اما مسأله اینجاست که این حوزه ادبی هنوز سیاسی نشده و از سویی سال‌ها است اهالی آن به لطف نهادهایی همچون شورای کتاب کودک یا کانون پرورش فکری کودک و نوجوان در تعامل با دیگر تشک‌ل‌ها و نویسندگان ادبی جهان قرار گرفته‌اند. از همین رو در مهم‌ترین رویدادهای ادبی جهان نماینده داریم، حتی نویسندگان یا تصویرگران ما هزار گاهی به‌عنوان داور یا رئیس هیات داوران برخی از جوایز مطرح انتخاب می‌شوند. تصویرگران ما به سبب همین امکان تعاملی که ادبیات کودک و نوجوان پیدا کرده با ناشران چینی، فرانسوی و حتی آمریکایی همکاری دارند. در همایش‌ها شرکت می‌کنیم و رفت‌وآمدهایی داریم. در مباحث ترویج کتابخوانی همکاری کرده‌ایم و جایزه گرفته‌ایم. وجود این تعامل‌ها حتی از سطح کیفی آثار هم مهم‌تر است، هر چند که ادامه آن به هر حال افزایش سطح کیفی آثار را هم به دنبال دارد.

■ در این بین عملکرد تشک‌ل‌هایی همچون شورای کتاب کودک چقدر مؤثر بوده، بویژه که ما در حوزه ادبیات بزرگسال با چنین NGOهایی روبه‌رو نیستیم!

در دیده شدن ادبیات کودک و نوجوان، بی‌شک تشک‌ل‌ها از اثرگذاری زیادی برخوردار بوده و هستند؛ با این حال نباید فراموش کرد ادبیات بزرگسال از سوی مسئولان با نگاهی سیاسی رویه‌ور شده که فقط به این چهل سال هم محدود نمی‌شود. ادبیات از سوی خود نویسندگان هم دیده‌بسیاسی است و تنها نگاهی به تجربه کانون نویسندگان برای درک این مسأله کافی است. حتی در زمان‌هایی که کانون برپا بوده هم میان خود اعضا صفت‌بندی‌هایی از نظر تفکرات سیاسی شکل گرفته که مانع اثرگذاری مطلوب آن شده است.

■ پس بیش از ظرفیت‌های ادبی، بحث نگاهی سیاسی در میان است!

حتی ظرفیت آثار هم متأثر از نگاه‌های سیاسی است تا وقتی صدايي در بحث‌های جهانی ادبیات نداشته باشیم فراتر از مرز خودمان نمی‌روسیم. اگر امکان ورود به گفت‌وگوهای جهانی برای ادبیات ما هم فراهم شود حتی تأثیر خوبی برای ادبیات ملی‌مان هم به‌جای می‌گذارد چرا که در عرصه جهانی ارانه کپی از آثار آنان بی‌فایده است، تنها وقتی قادر به اظهار وجود خواهیم بود که از داشته‌های خودمان سخن بگوییم. در عرصه جهانی است که ایرانی بودن آثارمان مهم می‌شود چرا که می‌خواهند بدانند به‌عنوان یک نویسنده ایرانی چه حرفی برای گفتن داریم و شرکت در گفت‌وگوی جهانی ادبیات حتی به ایرانی شدن می‌داند. به گمانم نویسندگان امروزمان بیشتر متأثر از نویسندگان پیش از خود هستند و از این بابت است که چندان شاهد انعکاس تغییرات در ادبیات کودک و نوجوان نیستیم.

■ می‌توان گفت که از این بابت از ادبیات بزرگسال ج‌امانده؟ بویژه که در آثار نویسندگان گروه سنی بزرگسال با افرادی همچون فرخنده آقاي با ناهید طباطبایی طرف هستیم که عمده توج‌ه آن‌ها به همین تغییرات اجتماعی است!

ادبیات کودک و نوجوان ما حداقل در منطقه بی‌رقیب است. این هم گفته من نیست، به استناد گفته برپاکندگان جوایز و جشنواره‌های خارجی می‌توان به آن پی برد. حتی در خود ترکیه با احترام خاصی از ادبیات کودک ما یاد می‌کنند. شورای کتاب کودک بیش از پنجاه سال می‌شود که مشغول فعالیت جدی است، حتی در دولت «هه‌هاست نهادی مانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در همکاری با کتابخانه‌های بسیاری است و اقدامات ارزشمندی هم انجام داده. وجود این همه ناشر خصوصی خوب از سویی گروه‌های ترویج کتابخوانی و انجمن نویسندگان کودک این جایزه در سطح جهانی شده‌اند. حتی بزرگسال، در ادبیات کودک و نوجوان با مباحث جهانی غریبه نیستیم چرا که حتی در همایش‌های خارجی هم حضور داریم؛ از همین رو هم به آینده ادبیات کودک و نوجوانمان بسیار خوش‌بین هستم.